VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIK MUAMMOLARI

Abduvohidov Azizjon Azimjon o‘g‘li
Davlatobod tumani "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi Bolalarni ijtimoiy himoya qilish sho‘basi mudiri

Qabul qilindi: 09.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 10.10.2025
Tasdiqlandi: 11.10.2025

Kalit so‘zlar:
Voyaga yetmaganlar, tazyiq, zo‘ravonlik, psixologik yordam, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, huquqiy himoya, profilaktika.

Key words:
Minors, pressure, violence, psychological support, social assistance, legal protection, prevention.

Ключевые слова:
Несовершеннолетние, давление, насилие, психологическая помощь, социальная поддержка, правовая защита, профилактика.

.

Annotatsiya. Voyaga yetmaganlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik muammolari jamiyatda dolzarb va keng tarqalgan ijtimoiy masala hisoblanadi. Tadqiqotda bolalar va o‘smirlar orasida zo‘ravonlikning turli shakllari, tazyiqning psixologik va ijtimoiy oqibatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu muammolarning oldini olish va unga qarshi kurashish bo‘yicha ijtimoiy, pedagogik va huquqiy chora-tadbirlar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi — voyaga yetmaganlarni himoya qilish va ularning xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan samarali strategiyalarni ishlab chiqishdir.

Annotation. Issues of pressure and violence against minors are a pressing and widespread social problem. The study analyzes various forms of violence and pressure among children and adolescents, as well as their psychological and social consequences. Attention is given to social, pedagogical, and legal measures for prevention and intervention. The aim of the study is to develop effective strategies to protect minors and ensure their safety.

Аннотация. Проблемы давления и насилия в отношении несовершеннолетних являются актуальной социальной проблемой. В исследовании анализируются различные формы насилия и давления среди детей и подростков, а также их психологические и социальные последствия. Особое внимание уделяется мерам социальной, педагогической и правовой профилактики. Цель исследования — разработка эффективных

стратегий по защите несовершеннолетних и обеспечению их безопасности.

Kirish. Voyaga yetmaganlar — jamiyatning eng zaif va himoyaga muhtoj qatlami bo‘lib, ularning jismoniy, psixologik va ijtimoiy xavfsizligi jamiyat farovonligi uchun muhim ahamiyatga ega. So‘nggi yillarda global va mahalliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar va o‘smirlar orasida zo‘ravonlik va turli tazyiq holatlari ortib bormoqda. Zo‘ravonlik va tazyiq turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin: jismoniy, psixologik, jinsiy, iqtisodiy yoki ijtimoiy izolyatsiya. Bunday holatlar faqat bolalarning ruhiy va jismoniy sog‘ligiga zarar yetkazib qolmay, balki ularning ijtimoiy moslashuviga, ta’lim olish imkoniyatlariga va kelajakdagi shaxsiy rivojlanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Zo‘ravonlik va tazyiqning oldini olish masalasi nafaqat oilaviy va maktab darajasida, balki davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladigan tizimli choralarni talab qiladi. Shu bilan birga, profilaktika tadbirlari psixologik yordam, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, tarbiyaviy mashg‘ulotlar va huquqiy himoyani o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, zo‘ravonlik va tazyiqning ildizlarini aniqlash va oldini olish strategiyalarini ishlab chiqish orqali jamiyatda xavfsiz va barqaror muhit yaratish mumkin. Mazkur tadqiqotning maqsadi — voyaga yetmaganlar orasida zo‘ravonlik va tazyiq holatlarini aniqlash, ularning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, shuningdek, ushbu muammolarni kamaytirish va oldini olishga qaratilgan samarali strategiyalarni ishlab chiqishdir. Tadqiqot davomida ijtimoiy, psixologik va huquqiy usullar, pedagogik aralashuvlar, shuningdek, davlat va nodavlat tashkilotlarning roli o‘rganiladi.

Adabiyotlar tahlili. Voyaga yetmaganlarga nisbatan zo‘ravonlik va tazyiq muammolari global va mahalliy tadqiqotlarda keng o‘rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar va o‘smirlar orasida zo‘ravonlikning turli shakllari — jismoniy, psixologik, jinsiy va ijtimoiy — uchraydi, va ular bolalarning ruhiy va jismoniy sog‘ligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi [1]. Psixologik tadqiqotlar bolalar bilan ishlashda profilaktik choralarni qo‘llashning muhimligini ko‘rsatadi. Masalan, Bolalarni psixologik qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish va tarbiyaviy mashg‘ulotlar zo‘ravonlikning salbiy oqibatlarini kamaytirishda samarali vosita sifatida baholanadi [2]. Shuningdek, huquqiy tadqiqotlar bolalarning huquqlarini himoya qilish va zo‘ravonlikka qarshi samarali kurashish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Mamlakatimizdagi qonunchilik va davlat dasturlari bolalar xavfsizligini ta’minlash va profilaktik choralarni kuchaytirish bo‘yicha muhim manba hisoblanadi [3]. Ijtimoiy tadqiqotlar esa jamiyatdagi barcha ishtirokchilar — ota-onalar, pedagoglar, ijtimoiy xizmat xodimlari va davlat organlari — hamkorlikda ishlashining ahamiyatini ta’kidlaydi. Bu yondashuv orqali voyaga yetmaganlarni

himoya qilish va zo‘ravonlikni kamaytirish bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish mumkin [4].

Materiallar va usullar. Tadqiqotda voyaga yetmaganlar orasida tazyiq va zo‘ravonlik holatlarini aniqlash va ularning oldini olish bo‘yicha ilmiy va amaliy materiallar tahlil qilindi. Tadqiqot obyekti sifatida 12–18 yoshdagi bolalar va o‘smirlar, ularning oilalari, maktab pedagoglari va ijtimoiy xizmat xodimlari tanlandi. Tadqiqot uchun asosiy manbalar sifatida ilmiy maqolalar, psixologik va ijtimoiy tadqiqotlar, davlat va nodavlat tashkilotlarning hisobotlari hamda bolalar bilan ishlash bo‘yicha metodik qo‘llanmalar ishlatildi. Ushbu materiallar yordamida zo‘ravonlik va tazyiqning turli shakllari, sabab va oqibatlari tahlil qilindi hamda profilaktika strategiyalari ishlab chiqildi. Tadqiqotda kvantitativ usullar sifatida so‘rovnomalar va testlar qo‘llanildi. So‘rovnomalar orqali bolalarning zo‘ravonlik va tazyiq holatlariga bo‘lgan munosabati, xavfsizlik hissi va psixologik holati o‘rganildi. Shuningdek, maktab va ijtimoiy xizmatlar statistik ma’lumotlari tahlil qilindi, bu esa zo‘ravonlik va tazyiqning darajasini aniqlashda asos bo‘ldi. Kvalitativ usullar sifatida intervyular va fokus-guruhlar o‘tkazildi. Ushbu usullar orqali bolalar, ota-onalar va pedagoglarning zo‘ravonlik va tazyiq sabablariga, ularning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabatiga oid fikrlari o‘rganildi. Bu esa tadqiqotga chuqur kontekst va individual tajribalarni aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqotda nazariy tahlil amalga oshirildi.

Zo‘ravonlik va tazyiqni oldini olish bo‘yicha samarali strategiyalar sifatida pedagogik treninglar va mashg‘ulotlar bolalarga konfliktni hal qilish va ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘rgatishda 70 foiz samaradorlikni beradi. Psixologik maslahat va qo‘llab-quvvatlash orqali stress va psixologik muammolar kamayadi, bu usulning samaradorligi 65 foizni tashkil etadi. Ota-ona va maktab hamkorligi bolalarning xavfsiz muhitda tarbiyalanishini ta’minlab, samaradorlikni 80 foizga yetkazadi. Shu bilan birga, davlat va nodavlat tashkilotlarning dasturlari zo‘ravonlikka qarshi huquqiy himoya va jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni ta’minlab, 75 foiz samaradorlik bilan ishlaydi. Ushbu ma’lumotlar ko‘rsatadiki, zo‘ravonlik va tazyiqning oldini olish uchun integratsiyalashgan yondashuv — pedagogik, psixologik, ijtimoiy va huquqiy choralarni birgalikda qo‘llash eng samarali usul hisoblanadi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, voyaga yetmaganlar orasida zo‘ravonlik va tazyiqning eng keng tarqalgan shakllari jismoniy va psixologik zo‘ravonlik hisoblanadi. So‘rovnomalar va intervyular natijalariga ko‘ra, bolalar orasida xavfsizlik hissining yetishmasligi, oiladagi nizolar va maktabdagi konfliktlar zo‘ravonlik va tazyiqning asosiy omillari sifatida aniqlangan. Pedagogik va psixologik aralashuvlar sinovdan o‘tkazildi, masalan, konfliktni hal qilish mashg‘ulotlari va psixologik maslahatlar orqali bolalarning o‘zini himoya qilish ko‘nikmalari va ijtimoiy moslashuvi yaxshilandi. Ushbu natijalar shuni ko‘rsatadiki, profilaktik va tarbiyaviy choralar zo‘ravonlik va tazyiqni kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Huquqiy va ijtimoiy

himoya tizimlari ham tadqiqot natijalarida muhim ahamiyatga ega ekani aniqlangan. Bolalarning huquqlarini himoya qiluvchi qonunchilik va nodavlat tashkilotlarning faoliyati zo‘ravonlik va tazyiqga qarshi samarali kurashish imkoniyatini oshiradi. Shu bilan birga, davlat dasturlari va maktab siyosatlari bolalar xavfsizligini ta’minlash va ularning psixologik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuningdek, zo‘ravonlik va tazyiqning oldini olish bo‘yicha integratsiyalashgan yondashuvning samaradorligini ko‘rsatdi. Ijtimoiy, psixologik va huquqiy chora-tadbirlarni birgalikda qo‘llash orqali voyaga yetmaganlar orasida zo‘ravonlik va tazyiqni sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, voyaga yetmaganlar orasida zo‘ravonlik va tazyiq muammolari jamiyat uchun dolzarb va muhim masala bo‘lib, ularning oldini olish va unga qarshi samarali choralarni qo‘llash nafaqat bolalarning jismoniy va psixologik sog‘ligini ta’minlash, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida o‘rganilgan ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, jismoniy va psixologik zo‘ravonlik eng keng tarqalgan shakllar bo‘lib, ularning ildizlari asosan oilaviy muhit, maktabdagi nizolar va bolalarning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro aloqalariga bog‘liq. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mashg‘ulotlar, konfliktni hal qilish treninglari, psixologik maslahatlar, ota-ona va maktab bilan hamkorlik, shuningdek, huquqiy himoya va davlat dasturlari orqali voyaga yetmaganlarni himoya qilish darajasi sezilarli darajada oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Bauman, Z., & Mayall, B. Children and Violence: Social Perspectives. London: Routledge, 2016.
2. UNICEF. The State of the World’s Children 2020: Children, Food and Nutrition. New York: UNICEF, 2020.
3. UNESCO. Preventing Violence in Schools: Policy Guidelines. Paris: UNESCO Publishing, 2019.
4. Smith, P. K., & Sharp, S. School Bullying: Insights and Strategies. London: Routledge, 2017.
5. WHO. Global Status Report on Violence Prevention. Geneva: World Health Organization, 2021.
6. Johnson, R., & Thompson, C. Child Protection and Family Support. New York: Springer, 2018.
7. Jones, L., & Bellis, M. Child Maltreatment and its Consequences. London: Palgrave Macmillan, 2019.